

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ІНШИХ ЕТНОСІВ З ТОЧКИ ЗОРУ НАЇВНОГО СВІДОМОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

В умовах процесів глобалізації та інтеграції, які охоплюють усі пласти культури, особливо значимим стає прагнення етносів не втратити свою самобутність. Кожен етнос усвідомлює свою відмінність від інших народів і етнічних груп, при цьому наполягаючи на своїй ідентичності, формування уявлень про яку нерозривно пов'язано з усвідомленням відмінностей від «чужих», через підкреслення культурних та конфесійних відмінностей. У цій ситуації активізуються мовні моделі, які закріпили у собі оцінний образ етнічно іншого. В оцінчному компоненті образу етнічно чужого переважає негативне ставлення до представників інших етносів і конфесій, що обумовлено явищами етноцентризму і мегаломанії, які властиві всім народам і складають необхідний елемент народного менталітету.

На думку О.В. Белової, «чужий» розпізнається по ряду ключових позицій, таких як зовнішність, запах, фізичні аномалії, відсутність душі, надприродні властивості (здатність до магії та чаклунства), «неправильна» з точки зору носія «своєї» традиції мова [1].

Характеристики «іноземців» часто свідчать про «чужих» як про істот, що займають маргінальне становище в рамках досліджуваної лінгвокультури. Так, з точки зору носія традиційного свідомості, «людським» статусом володіють виключно представники своєї нації, тільки мова «своєї» культури визнається повноцінною і придатною для комунікації. Мова іншої нації у зв'язку з цим сприймається або як явище, споріднене мови тварин, або прирівнюватися до німоти, а мова «іноземця» найчастіше характеризується невиразністю: <...> *the throaty sound of the French was like the wind in the chimneys to her* (Lawrence); <...> *voices have a colour too: yellow voices sing and black voices gargle, while ours (white) just speak* (Greene).

Крім того стереотипи ілюструє традиційне сприйняття «іноземців» в світлі опозиції людина («свій») - не-людина («чужий»). «Іноземці» мають цілу низку зооморфних ознак: *We should go to the Zoo more often, watch the monkeys. The Irish-looking ourang smokes his pipe as placidly as a Camden Town murderer* (Aldington). Зооморфна ознака представників інших етносів також фіксується лексикографічними джерелами: *crow* – афро-американець [2, р. 75], *frog* – француз [3, р. 430], *goose, kangaroo* – євреї [3, р. 133; 4, р. 703].

Незважаючи на постулат про єдиного Бога для всіх народів (напр., рос. прислів'я Все один Бог, що у нас, що у них), ставлення до «чужої» віри як до «неправильної» часто відображають вирази зі згадуванням собаки: рос. *собача віра, собака татарин; Жид, лях та собака – віра однака*. Однак, на відміну від носіїв російської лінгвокультури, для яких гріховної є всяка віра крім православ'я, для

англійців чужим віросповіданням є католицизм: “<...> And Roman Catholicism sin, and sin damnation. Thou art in a parlous state, Angel Clare. *I glory in my Protestantism!*” she said severely (Hardy).

Починаючи з XVI ст. думка про богообраність англійського народу пускає все більш глибоке коріння. У 1559 р. майбутній єпископ Лондонський Джин Ейомер проголосив, що Бог – англієць і закликав своїх співвітчизників сім разів на день дякувати Йому, що вони народилися англійцями, а не французами або німцями. Джон Фокс у «Книзі мучеників» писав, що бути англіємцем означає бути справжнім християнином. Англійська народ – вибраний, виділений серед інших народів, бажаний Богом. Єпископ Латімер першим заговорив про «Бога Англії», а архієпископ Краймер пов'язав питання віровчення з проблемою національної незалежності Англії, її національних інтересів і її перевагою над іншими народами. Ідентифікація Реформації з «англійськостю» вела до проголошення Риму національним ворогом і винятком католиків з англійської нації [5, р. 60-61].

Значну роль в народній свідомості відіграє співвіднесення представників інших етносів з жителями потойбічного світу, з нечистою силою: Then Jos's *native servant* arose <...> then the maidservants got up, and meeting the *dark man* in the passages, shrieked, and *mistook him for the devil* (Thackeray).

Ще одною істотною ознакою, за якою можна розпізнати чужака, є його специфічний запах. Коли людина потрапляє в інокультурну середу або спілкується з представниками іншої культури, вона не просто звертає увагу на існування «чужих» запахів, але оцінює їх у порівнянні зі своїми рідними і звичними запахами. На думку К. Леві-Строса, «запахи належать до природного і соціального світів одночасно», тому знаки, пов'язані з запахами, грають певну роль в структуруванні образу світу [6, с. 163]. Таким чином, запахи стають частиною семіотичного поля чужої культури.

В рамках нашого дослідження запахи можуть виступати ідентифікуючою основою полярної опозиції «свій – чужий». Певні запахи можуть асоціювати з батьківщиною не тільки у емігранта, але й корінного жителя країни: He (Soames) *took a long breath of the wayside air. They said England was changed, spoiled, some even said “done for”. Bosh! It still smelt the same!* (Galsworthy).

Слід зазначити, що дуже часто епітетом для визначення «іноземця», є визначення «брудний», «мерзенний», «огидний». У народній культурі «брудне» – це нечисте, неохайне, загнижене, а також аморальне, гріховне, порочне: These *foreigners are all the same. Sack the lot! This one meets your lady twice a week. I know it of my own knowledge – and to see an Englishman put on goes against the grain. <...> I shouldn't meddle if it wasn't a dirty foreigner that's in it* (Galsworthy).

Таким чином, зафіксований у мові образ «чужого» є значущим концептом, що становить неодмінний елемент картини світу. Він виконує етнодиференціюючу роль, важливу для самоусвідомлення і самопізнання етносу. У народній культурі ставлення до представників інших етносів визначається поняттям етноцентризму і мегаломанії, коли «свої» традиції, «своя» релігія, «свій» мову мисляться єдино справжніми і правильними. Відмінними ознаками «чужого» є його зовнішність, одяг, запах, побутова і мовна поведінка. Риси, приписувані представникам інших етносів наївною свідомістю, у більшості своїй мають міфологічну основу.

Оцінка інородців як ворожих і небезпечних істот сходить до архаїчних

вірувань про те, що всі прийшли ззовні і є представниками «іншого» світу – «чужими» і володіють надприродними властивостями. У фольклорі до «чужих» окрім іногородців свідомо ставляться нелюди (демонічні істоти, тварини). У зв'язку з цим, буденна свідомість традиційно наділяла етнічно чужих зооморфними рисами і співвідносила їх діяльність з областю магії та знахарства.

В рамках наївного свідомості позитивно оцінюється тільки свій етнос. Саме він володіє правильним укладом життя, людською мовою і праведної вірою. Проте дані факти не роблять відмінності між конкретними іноземцями з точки зору носія мови. Вони характеризують етнічно чужого взагалі, як неповноцінного, несправжнього, причому ця неповноцінність доходить до того, що іноземець сприймається як протиставлений людині.

Література:

1. Белова О.В. Этнические стереотипы по данным языка и народной культуры славян (этнолингвистическое исследование). Автореф. диссер. д-ра филологич. наук. М.: Институт славяноведения РАН, 2006.
2. American Slang / Ed. by R.L. Chapman. New York: Harper & Row, 1994.
3. Partridge E.A Dictionary of Slang and Unconventional English: Colloquialisms, Catch-phrases, Solecisms and Catachreses, Nicknames and Vulgarisms. New York: Taylor & Francis Group, 2005.
4. Longman Dictionary of English Language and Culture. Harlow, Essex: Pearson Education, 1992.
5. Greenfield L. Nationalism. Five Roads to Modernity. Harvard University Press, 1992.
6. Леви-Строс К. Путь масок. М.: Республика, 2000.